

Уляна Безпалько,
*аспірант кафедри стародавньої та середньовічної історії
Тернопільського національного
педагогічного університету імені В. Гнатюка*

ЛИСТУВАННЯ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ (ШЕПТИЦЬКОГО) ТА ЄПИСКОПА ЖИТОМИРСЬКОГО АНТОНІЯ (ХРАПОВИЦЬКОГО): ПОШУКИ ДІАЛОГУ

Проаналізовано листування митрополита галицького Андрея (Шептицького) та єпископа житомирського Антонія (Храповицького) упродовж 1903–1908 рр. у контексті розвитку унійного руху в Російській імперії на початку ХХ ст.

Ключові слова: *Андрей Шептицький, єпископ Антоній (Храповицький), уніонізм, Православна церква, міжцерковний діалог.*

Актуальність наукової статті зумовлена вагомим значенням проблеми канонічного спілкування Католицької та Православної церков на початку ХХ ст., як одного з шляхів розвитку унійного руху на території Російської імперії. Досліджувана тема актуалізується потребою з'ясування існуючих на сьогодні суперечностей та перешкод у налагодженні католицько-православного діалогу з метою подальшого їх усунення.

Проблеми становлення уніонізму в Росії та канонічного спілкування Церков у його історичному контексті входять до сфери наукових інтересів багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, зокрема Е. Бистрицької¹, А. Венгера², Л. Гентош³, А. Тамборри⁴, Б. Успенського⁵, Д. Хом'якова⁶, К. Цимбаєвої⁷. Вивченню міжцерковного діалогу присвячені науково-богословські роботи І. Зізіуласа⁸, В. Каспера⁹, Е. Суттнера¹⁰.

При написанні цієї статті автором використано збірник документів і матеріалів, підготовлених до публікації Центральним державним історичним архівом України у м. Львові, присвячений проблемі розвитку російського греко-католицизму¹¹.

Метою статті є аналіз передумов та особливостей налагодження міжцерковного діалогу в Російській імперії на прикладі листування А. Шептицького та А. Храповицького, з'ясування сутнісних суперечностей та об'єднувальних моментів у позиціях цих ієрархів.

На початку ХХ ст. російсько-ватиканські взаємини дещо пом'якшилися. Цьому сприяло намагання царського уряду використати авторитет Святого престолу для вирішення деяких зі своїх пріоритетних завдань – для подолання внутрішніх негараздів, боротьби з польським сепаратизмом тощо¹².

Проте зближення цих держав відбувалося виключно у політичній площині, залишаючи сферу релігійної проблематики недоторканою. Російська православна церква насторожено ставилася до будь-яких спроб налагодження канонічних взаємин зі Святим престолом, а ідеї уніонізму сприймала як такі, що завдавали їй духовних і матеріальних збитків¹³.

У контексті подолання цих тенденцій, важливого значення набували особисті стосунки між ієрархами Церков. А. Шептицький, як активний теоретик і практик унійного руху, тривалий час займався вивченням суспільно-культурного життя в Росії, намагаючись налагодити спілкування з представниками РПЦ. У 1903 р. митрополит звернув увагу на особу єпископа волинського і житомирського Антонія (Храповицького) – одного з найбільш впливових лідерів православ'я. Під юрисдикцією владики перебувала єпархія, котра розглядалась як західний форпост РПЦ, на її території розташовувалась Почаївська лавра – один із найбільших сакральних центрів східної традиції.

Науково-богословські праці єпископа Антонія давали підстави вважати його прогресивною людиною та переконаним прихильником чистоти східного обряду, котру відстоював і А. Шептицький¹⁴.

Діалог ієрархів розпочався 12 липня 1903 р. – листом А. Шептицького до православного владики. Митрополит був готовим до компромісного вирішення низки конфліктних питань, які ускладнювали спілкування представників православної та католицької сторін¹⁵.

Обґрунтовуючи потребу в міжцерковному діалозі, А. Шептицький посилався на опубліковане в 1902 р. константинопольським патріархом Йоакимом III «Патріарше і синодальне окружне послання»¹⁶. У цьому документі чи не вперше серед православної спільноти відкрито прозвучали ідеї відновлення церковної єдності та пропонувалися конкретні заходи щодо православно-католицького зближення¹⁷. Попри те, що широкі кола православного духовенства не сприйняли цих поглядів, поява подібного послання, на думку А. Шептицького, все ж уможливила перспективи розвитку унійного руху, ставши свідченням готовності до початку співпраці¹⁸.

А. Храповицький не затримався з відповіддю – вона була написана 14 липня 1903 р. і відображала активний інтерес до встановлення діалогу. Проте в листі житомирського владики не було й натяку на екуменічний оптимізм його адресата. Православний ієрарх зазначав: «Глибока відмінність між західною культурою та православ'ям полягає не стільки в окремих догматах, скільки у загальному ставленні до життя. Останнє і відкривається у змісті та устрої нашого богослужіння»¹⁹. Акцентуючи на сутнісному значенні обрядових відмінностей між православ'ям та католицизмом, А. Храповицький визнавав теоретичну можливість зближення з Унійною церквою саме через збереження автентичної східної обрядовості.

Закладаючи взаємоприйнятні основи майбутнього спілкування, А. Шептицький виносив на перший план ідею відновлення утраченої церковної єдності. Заради цієї вищої мети митрополит пропонував піти на взаємні поступки у питаннях догматичних та структурних відмінностей, котрі, на його думку, становили основну перешкоду для налагодження продуктивної співпраці²⁰.

Натомість російський єпископ скептично оцінював перспективу об'єднання Церков у тогочасних умовах релігійного занепаду, поширення модерністичного світогляду та наростання суспільної напруги. Саме у подоланні цих негативних тенденцій вбачав А. Храповицький головну площину для налагодження діалогу, а тезу про єдність залишав поза увагою²¹.

Проте А. Шептицький надалі розвивав унійну проблематику, наполягаючи на потребі й можливості церковного з'єднання саме у відповідь на ті суспільні виклики, про які говорив єпископ. Митрополит, опираючись на євангельські тексти та обрядові традиції, вказував на те, що Церква в найвищому, канонічному розумінні ніколи не відмовлялася від ідеї апостольської єдності, а навпаки, ставила її за ціль усього свого існування²².

Зі свого боку, А. Храповицький наголошував на тому, що апостольська єдність, до якої прагнуть Церкви, має трансцендентальний характер, і не варто думати, що існуючі ересі та розколи можуть зникнути в найближчому майбутньому²³. Владика обґрунтовував своє бачення перспектив об'єднання євангельськими пророцтвами щодо помноження єретичних напрямків²⁴.

А. Шептицький у відповідь вдавався до богословського трактування ідей екуменізму, намагаючись переконати православного ієрарха в можливості побудови єдиного церковного утворення на вищих апостольських засадах, як протиставлення загрозі занепаду релігійного життя²⁵.

Та аргументи А. Шептицького не були переконливими для православного владика²⁶. Очевидно, що на позицію А. Храповицького впливали як чинники об'єктивного характеру (становище і роль РПЦ у Російській імперії), так і власна упередженість щодо Святого престолу.

Попри висвітлені суперечності, центральною об'єднаною тезою у листуванні ієрархів можна визначити ідею необхідності збереження чистоти східного обряду, котрий, на думку А. Храповицького, лежав у основі релігійної ідентичності православного світу²⁷. Владика зазначав, що така проблема існує й у середовищі РПЦ, і зумовлена вона політичними факторами²⁸.

А. Шептицький, опираючись на цей аргумент, доводив потребу активізації спільних зусиль щодо розбудови християнської спільноти. Митрополит Андрей відверто зізнавався у канонічній неспроможності галицького варіанта унії, котра виявилася додатковим механізмом ополячування й латинізації українства. Бачення новітнього способу церковного возз'єднання митрополит окреслював зовсім по-іншому. Православна церква православною мала й зостатися, лише вдосконалившись і повернувшись до первісної чистоти апостольських часів. Необхідним, на думку А. Шептицького, було відновлення російського патріархату, скликання соборів та нарад духовенства²⁹. Такого ж погляду дотримувався й А. Храповицький.

Однак, незважаючи на загадані позитивні моменти, відсутність згоди в основоположному питанні – щодо можливості відновлення церковної єдності – априорі нівелювала будь-які досягнення діалогу стосовно другорядних аспектів.

Окрім проблеми об'єднання, ієрархи зосередили свою увагу на обговоренні канонічної взаємодентифікації Церков. Підґрунтям для полеміки став процес так званого «розмежування вірою», коли у відповідь на декрет Конгрегації поширення віри від 1729 р. «Про заборону проведення спільних богослужінь та участі у Святих Таїнствах» патріархи константинопольський, александрійський та єрусалимський у 1755 р. оприлюднили спільну заяву, оголосивши єретиками всіх, хто перебуває поза Православною церквою³⁰.

Загалом А. Шептицький у цих питаннях займав значно толерантнішу позицію. Підставою тому були документи Католицької церкви, прийняті за понтифікату Лева XIII³¹. Також митрополит як ініціатор перемовин, вочевидь, обов'язок підтримувати спілкування в дипломатичному, виваженому руслі, уникаючи взаємних звинувачень та агресивної риторики.

Галицький митрополит підкреслював, що Католицька церква грецького та латинського обрядів не може розглядатися православ'ям як розкольникська та еретична, оскільки такий статус не був підтверджений нормативно. На його переконання, визнання канонічної рівності західного обряду з боку східного православ'я було б суттєвим кроком для відновлення єдності³².

Позиція А. Храповицького щодо цієї проблеми виявилася цілком протилежною. З притаманною йому непоступливістю владика відкидав конструктивні пропозиції опонента, акцентуючи на тому, що взаємне відчуження католиків і православних має глибоке історичне коріння. Згідно з догмами ортодоксального православ'я, єпископ ідентифікував католицизм як однозначно еретичну течію християнства, апелюючи до рішення Єрусалимського собору від 1443 р., за яким римсько-католицьке вчення було засуджене й піддане анафемі, та двох православних соборів XVIII ст., що нівелювали канонічну сутність західного обряду³³.

А. Храповицький стверджував, що сутність ересі визначається не стільки нормативними приписами тих чи інших владних структур Церкви, котрі історично схильні піддаватися різноманітним зовнішнім впливам, скільки самою розбіжністю у віровченні та моральному вченні. Тому, з огляду на догматичні відхилення католицизму, з'єднання з ним «мало полегшується тими міркуваннями, чи був він засуджений соборами, чи ні»³⁴.

Прикметно, що, попри виняткове значення догматичних розбіжностей між православ'ям та католицизмом, обговорення цієї теми в листуванні ієрархів упродовж 1903–1904 рр. загалом не простежується. Можливо, це пояснюється тим, що обидва церковні лідери аж надто добре розуміли всю глибину суперечностей у цій сфері та намагалися уникнути загострення діалогу.

А. Шептицький писав, що суперечності між католицизмом і православ'ям мають в основі не заперечення першим тих чи інших положень Святого Письма та Передання, а лише відмінності у трактуванні суперечливих аспектів, чітко не окреслених першоджерелами християнського віровчення, що жодним чином не може бути підставою для звинувачення в ересі³⁵.

Митрополит, опираючись на екуменічне вчення Лева XIII та уніоністичних ініціатив Святого престолу, висунув тезу про те, що існуючі між Сходом та Заходом розбіжності варто трактувати не як суперечності, а як взаємодоповнення. Згодом це ідея стала однією із основоположних в теоретичному підґрунті екуменізму³⁶.

Натомість А. Храповицький вказував на те, що не тільки католицизм є однозначною ерессю для православ'я, але й західний обряд, з погляду канонічних приписів, мав би сприймати Східну церкву як схизматичну, оскільки вона відкидає всі догмати, прийняті у Ватикані, а передовсім – догмат про

непомильність папи. В одному зі своїх листів А. Храповицький доволі категорично заявив: «... саму релігію православні розуміють настільки відмінно від католиків і протестантів, що до нас набагато ближчі вірмени-монофізити і всі східні секти, ніж Захід»³⁷.

Зауважимо, що на цьому етапі діалог ієрархів поступово втратив свою динаміку. А. Храповицький звинуватив католицизм у тому, що він спотворив християнську систему, надавши їй характеру суто юридичного договору, спрямувавши свою діяльність на зміцнення папської влади і посилення зовнішньої атрибутики³⁸.

А. Шептицький був неприємно вражений такими висловлюваннями владики, які для нього були рівнозначні богохульству. Відповідно до положень енцикліки Лева XIII «Про гідність східних Церков», митрополит чітко виклав бачення православ'я з позицій Західної церкви – не як схизми, а як «великої гілки, відрізаної від материнського стовбуру Вселенської Церкви»³⁹.

Аналізуючи тогочасний стан Православної церкви в Російській імперії, митрополит критикував її за необґрунтований консерватизм, небажання розвиватися та налагоджувати діалог з іншими гілками християнства, відсутність місіонерської діяльності, брак прогресивної богословської думки. Саме цілковите невігластво Православної церкви називав А. Шептицький її єдиною «ерессю», котра заслуговує осуду⁴⁰.

Східне православ'я, за словами митрополита, не лише відкинуло всі нові догмати Заходу, але й почало перекручувати давні, аби цим самим ще більше поглибити розмежування з католицизмом. І все ж, навіть попри всі ці негаразди, підкреслював А. Шептицький, православна церква «здатна до відродження і нового життя», а тому католицизм ніколи не вважав її єретичною і не втрачав надій на канонічне возз'єднання. У цьому ж листі від 15 листопада 1903 р. митрополит висловив тезу про наростання релігійного відродження в російському суспільстві, пов'язуючи його з популяризацією екуменічних ідей В. Соловйова, котрим відверто захоплювався⁴¹.

А. Храповицький, своєю чергою, відгукувався про згаданого теоретика унійного руху вкрай негативно. У листі від 15 лютого 1904 р. владику скептично характеризував перспективи розвитку уніонізму в Росії та називав В. Соловйова людиною, непридатною до ролі ідеологічного лідера унії⁴².

Таку позицію православного ієрарха можна пояснити, зокрема, страхом перед зміцненням католицизму в Росії, а можливо, й цілком свідомим бажанням перешкодити становленню унійного руху та поширенню його впливу в суспільстві⁴³. Вже в цей момент з'ясувалося, що про жодну ефективну взаємодію в просуванні унійних ініціатив з боку РПЦ не йшлося.

Без сумніву, А. Шептицький розумів цей факт. Навесні 1904 р. митрополит написав А. Храповицькому доволі короткого та сухого, порівняно з попередніми посланнями, листа, в котрому ствердив, що католицизм розвиватиметься в Росії, незважаючи на перешкоди, які чинитиме офіційний державно-церковний апарат: «Соловйов був лише першим піонером цього руху, який коли-небудь охопить собою усю Росію»⁴⁴.

Як уже було сказано, листування між церковними ієрархами, починаючи з другої половини 1904 р., поступово припинилося. Очевидно, до цього спричинилася як несприятлива зовнішньополітична ситуація так і проблематичність налагодження продуктивного діалогу через крайню консервативність особистих переконань єпископа А. Храповицького.

Можемо припустити, що діалог між А. Шептицьким та А. Храповицьким був би значно продуктивнішим за умови їхньої особистої зустрічі. На жаль, тогочасні політичні умови не сприяли цьому і, попри численні взаємні запрошення, упродовж 1903–1908 рр. вони так і не зустрілися⁴⁵. Щоправда, єпископові А. Храповицькому таки вдалося побувати у Львові 1907 р., проте митрополит на той момент перебував у від'їзді⁴⁶.

Для А. Шептицького в цілому було характерне позитивне бачення перспектив унійного руху в контексті внутрішньополітичних умов Російської імперії та геополітичних тенденцій. Наприкінці 1903 р. він переконував А. Храповицького: «Нині ж бо змінились часи. Тепер вже і Рим інакше розуміє православ'я, і православ'я не боїться Риму, як раніше. Тепер вже ніхто не стане використовувати віру, як знаряддя для політики»⁴⁷.

Усупереч цим оптимістичним припущенням, подальше посилення конфліктності у міжнародній спільноті, поляризація політичних сил та назрівання збройного конфлікту негативно вплинули на ситуацію в релігійній сфері, унеможлижуючи активне ведення унійної діяльності в Росії.

Частково відновилося листування ієрархів у липні 1907 р. – знову ж таки, з ініціативи А. Шептицького, у зв'язку з проведенням Велеградського конгресу й активізації унійної полеміки на міжнародному рівні, зокрема видання екуменічних праць принца Максиміліана Саксонського⁴⁸. Проте колишнього відкритого й доброзичливого характеру це спілкування так і не набуло.

Слід зазначити, що саме в листі від 14 липня 1907 р. митрополит уперше акцентував увагу на проблемі невизнання православ'ям догмату папської непомильності, а також відверто вказав А. Храповицькому на підпорядковане царському режиму становище Православної церкви в Росії, що позначалося на розвитку всіх сфер церковного життя, гальмуючи його⁴⁹.

А. Храповицький відкинув зауваження щодо існуючого в Російській імперії засилля цензури і в доволі категорично заперечив вище духовне значення Апостольського престолу, обмеживши його сутність до звичайного адміністративного центру⁵⁰.

Загальновідомо, однак, що Православна церква на початку ХХ ст. перебувала у стані глибокого ідеологічного занепаду, перебравши на себе функції політичної інквізиції при царському уряді⁵¹. Вона не була готовою взяти участь у вирішенні тих соціальних конфліктів, які охопили російське суспільство у 1905–1907 рр., в той час, коли Католицька церква провадила активну суспільно-політичну діяльність на своїх теренах. Закономірно, що такий стан речей не сприяв налагодженню продуктивного уніоністичного діалогу.

Тим часом соціальна активність Греко-католицької церкви викликала зацікавлення царського уряду, що підтверджується публікацією в «Московських

відомостях» єпископського послання греко-католицьких ієрархів «Про вибори до парламенту». Це послання з'явилося друком у Російській імперії за сприяння А. Храповицького у 1907 р.⁵²

На 1908 р. припадає завершальний етап спілкування ієрархів, котре, на жаль, на практиці так і не дало жодного позитивного результату, поступово перетворившись у формальний обмін думками та обговорення другорядних культурно-обрядових особливостей⁵³.

Остаточне розчарування А. Шептицького в перспективі подальшого провадження діалогу відображене в його останньому листі А. Храповицькому, що датується приблизно липнем-серпнем 1908 р. Митрополит висловив нерозуміння причин, котрими керувалися представники російської православної ієрархії, проігнорувавши запрошення до участі у проведенні першого Велеградського конгресу. З особливим жалем А. Шептицький констатував той факт, що і його давній кореспондент так само поділяє консервативні погляди на католицизм, рекомендуючи у своїх працях «глибше і ширше виривати рів між побутом православних християн і латинських єретиків»⁵⁴.

Таким чином, листування митрополита А. Шептицького з єпископом жиитомирським Антонієм протягом 1903–1908 рр. стало першою спробою налагодження активного католицько-православного міжцерковного діалогу, з'ясування конфліктних аспектів з подальшим пошуком можливостей їхнього вирішення. Цей процес ускладнювався взаємними суперечностями та невдоволенням Православної церкви прозелітичною політикою Святого Престолу, догматичними розбіжностями, в центрі котрих перебувала ідея примату папи, ексклюзивістськими претензіями кожної із Церков на статус апостольської та кафоличної.

Хоча на тлі загального розвитку уніонізму досліджуване нами листування залишилося не більш ніж епізодом, проте самим фактом свого існування воно засвідчило актуальність проблеми налагодження канонічного спілкування Католицької та Православної церков і прагнення сторін до поглиблення взаємин. Дискусія щодо проблем відновлення церковної єдності, канонічної взаємодентифікації обрядів, суперечливості догматів, котра розпочалася на сторінках листів А. Шептицького та А. Храповицького, набула нового звучання під час проведення Велеградських з'їздів та в подальших полемічних працях католицьких і православних богословів, що, своєю чергою, спричинило новий етап у становленні унійного руху в Росії.

- 1 Бистрицька Е. Східна політика Ватикану в контексті відносин Святого Престолу з Росією та СРСР (1878–1964 рр.) / Елла Бистрицька. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009.
- 2 Венгер А. Рим и Москва: 1900–1950 / Антуан Венгер. – М.: Русский путь, 2000.
- 3 Гентош Л. Ватикан і виклики модерності. Східноєвропейська політика папи Бенедикта XV та україно-польський конфлікт у Галичині (1914–1923) / Ліліана Гентош. – Львів: ВНТЛ-Класика, 2006.
- 4 Тамборра А. Католическая церковь и русское православие: два века противостояния и диалога / Анджелло Тамборра. – М.: Библиейско-богословский институт имени св. апостола Андрея, 2007.

- 5 Успенский Б. А. Царь и патриарх: харизма власти в России / Б. А. Успенский. – М.: Языки русской культуры, 1998.
- 6 Хомяков Д. А. Православие, самодержавие, народность / Д. А. Хомяков. – Минск: Белорусская грамота, 1997.
- 7 Цимбаева Е. Русский католицизм. Забытое прошлое русского либерализма / Екатерина Цимбаева. – М.: Эдиториал УРСС, 1999.
- 8 Зизиулас И. Unitatis redintegratio: Размышления православного / Иоанн Павел II, Каспер В., Зизиулас И., Уэйнрайт Дж. и др. В поисках христианского единства. К 40-летию принятия декларации Unitatis redintegratio. – М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2009.
- 9 Каспер В. Да будут все едино. Призыв к единству сегодня / Вальтер Каспер. – М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2008.
- 10 Суттнер Э. Христианство Востока и Запада: В поисках зримого проявления единства / Э. Суттнер. – М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2004.
- 11 Митрополит Андрей Шептицкий і греко-католики в Росії. – Львів: Вид-во Українського католицького університету, 2004. – Книга 1: Документи і матеріали.
- 12 Горизонтов Л. Е. Парадоксы имперской политики: поляки в России и русские в Польше (XIX – начало XX в.) / Л. Е. Горизонтов. – М.: Индрик, 1999. – С. 82.
- 13 Каспер В. Да будут все едино. Призыв к единству сегодня. – С. 132.
- 14 Митрополит Андрей Шептицкий: Документи і матеріали 1899–1944. – Львів: Місіонер, 1995. – Т. I: Церква і церковна єдність.
- 15 Митрополит Андрей Шептицкий і греко-католики в Росії. – С. 37–38.
- 16 Соколов И. И. О соединении восточной и западной церквей. К современной характеристике униональной проблемы / И. И. Соколов. – С.-Пб.: Изд-во В. М. Скворцова, 1911. – С. 32.
- 17 Православие и католичество: от конфронтации к диалогу: [Хрестоматия] / Сост. Алексей Юдин. – М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2005. – С. 162–165.
- 18 Митрополит Андрей Шептицкий і греко-католики в Росії. – С. 39.
- 19 Там само. – С. 40.
- 20 Там само. – С. 38.
- 21 Там само. – С. 41.
- 22 Там само. – С. 45.
- 23 Там само. – С. 52.
- 24 Там само. – С. 52–53.
- 25 Там само. – С. 56–57.
- 26 Там само. – С. 65.
- 27 Там само. – С. 73–74.
- 28 Там само. – С. 40–41.
- 29 Там само. – С. 38, 45.
- 30 Бистрицька Е. Східна політика Ватикану... – С. 6.
- 31 Тамборра А. Католическая церковь и русское православие... – С. 397–398.
- 32 Митрополит Андрей Шептицкий і греко-католики в Росії. – С. 44.
- 33 Там само. – С. 52.
- 34 Там само. – С. 53.
- 35 Там само. – С. 58–59.
- 36 Зизиулас И. Unitatis redintegratio: Размышления православного... – С. 45.
- 37 Митрополит Андрей Шептицкий і греко-католики в Росії. – С. 66–67.

- 38 Там само. – С. 88–89.
39 Там само. – С. 74, 91, 758.
40 Там само. – С. 65, 91.
41 Там само. – С. 74–77.
42 Там само. – С. 89–90.
43 Поликарпов В. С. История нравов в России. Восток или Запад: от Алексея Тишайшего до Николая Второго. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1995. – С. 225–226.
44 Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. – С. 93.
45 Там само. – С. 51, 54, 67.
46 Там само. – С. 145.
47 Там само. – С. 79.
48 Соколов И. И. О соединении восточной и западной церквей. К современной характеристике униональной проблемы. – С. 38.
49 Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. – С. 145–146.
50 Там само. – С. 154.
51 Попов И. Православие святых и инквизиторов / Священник Илья (Попов). – М.: Община Православной Церкви Божией Матери Державная г. Москвы, 2003. – С. 367–369.
52 Митрополит Андрей Шептицький і греко-католики в Росії. – С. 159.
53 Там само. – С. 187–188, 194, 196–199.
54 Там само. – С. 256–257.

SUMMARY

Ulyana Bezpalko

CORRESPONDENCE METROPOLITAN ANDREY (SHEPTYTSKYJ)

and Bishop of Zhytomyr Antony (Khrapovitsky): SEARCHING FOR DIALOGUE

The article analyzes the correspondence Metropolitan Galician Andrey (Sheptytsky) and Bishop of Zhytomyr Anthony (Khrapovitsky) during 1903–1908 in the context of the Union Movement in the Russian Empire in the early twentieth century.

Key words: Sheptytsky, Bishop Anthony (Khrapovitsky) unionism, Orthodox Church, the dialogue between churches.

Інна Ходак,

аспірантка історичного факультету

Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ МАЛОЇ ДУХОВНОЇ СЕМІНАРІЇ У ЛЬВОВІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНИ ХХ СТ.

На основі архівних джерел і літератури досліджується освітня діяльність львівської Малої духовної семінарії. Особливу увагу звернуто на роль гімназії, яка готувала учнів до вступу в семінарію. Проаналізовано відносини Малої духовної семінарії з львівською духовною семінарією.

Ключові слова: Українська греко-католицька церква, львівська Мала духовна семінарія, освіта, учні, ректор.